

Иван Степанович Сопочин (1910-1992 гг.)

Рассказ о том, как два товарища ночевали –
один на кладбище, а другой в заброшенном доме**Феоктиста Ивановна:**

- 1 Айэм-китэм йөх қәднә
өнәлтәлат вәдтәхә, чиминт
йәсәң әнтә тәйлән?

Иван Степанович:

- 2 Чуминт ма йәсәң йәстәләм.
3 Үрәккә дүл әнтә рухәтлди.
4 Ай һәврәм-мәтлди дүл рувәтәл,
дүләлдә мұв йәсәң килекинәтәл
чут йәстәл.
5 Тәхәнә әнтә вәлди, чут атәм.
6 Чу тәхәнә йөх вәлләт.
7 Тәхәнә йөх чу вәлләт.
8 Кәт йөққән һәвәмләхән.
9 Чу йөх вәлләт өттә, вәлләт
инам, тәхәнә вәлләт.
10 Қат йөққән һәвәмтәхә питхән.
11 Тәхәнә вәлләт өттә.
12 Һәвәмтәхә питхән қат йөққән.
13 Әй қуйәл йәстәл: «Чәқә һәврәм
сураләх.
14 Һәврәм сураләх.
15 Әй вөч өләнә тәх чәвәйи, йимәң
пүхәлдә».

Про то, как молодежь учить
жить, такого рассказа у тебя
нет?

Такой рассказ я расскажу.
Слишком ртом-языком болтать
нельзя.
Ребенок и другие ртом болтают,
что в рот попадет, то и скажет.

Так жить нельзя, это плохо.
Итак, живут люди.
Вот люди живут.
Двое людей разговаривают.
Те люди живут, живут все, так
живут.
Два человека начинают
разговаривать.
Так живут.
Начали разговор два человека.
Один человек говорит: «Вот
ребенок умер.
Ребенок умер.
На краю селения похоронили,
на кладбище».

- 16 Раҳам қонэм өтл мўвди. Родня, что ли.
- 17 Қойаҳи Һаврэмэл сураләх? Чей ребенок умер?
- 18 Чу пухәднә вәлтә йөх. У, людей, которые живут в том селении.
- 19 Йысна, әй пухәднә волләт дув. Раньше, в старину, в одном селении все вместе жили.
- 20 Әй пухәл қеринә вәлләт. В одном дворе живут.
- 21 Ит мәң қәлнә қот төйлүв. Так же, как мы дома имеем.
- 22 Чиминт Һәлә-вәт қот, йәң ким қот вәлләт. Таких четыре-пять домов, около десяти домов есть.
- 23 Чуминт төхинә вәлтә йөх. В таком месте живущие люди.
- 24 Йөққән қутыннә Һавәмләхән па йөх төхнам әлә қәләнәтәт. Двое между собой говорят, а остальные просто слушают.
- 25 Әй қуйәл Һавәмтаҳә йәх, йастәл: «Қот лумийа, – әй қуйәл йастәл, – қот лумийа өләнәтәхә, қәтләхә йәрәмтә ләтнә. Один человек говорить начал, говорит: «Брошенный дом, – говорит, – в брошенном доме (можно) ночевать, когда отсутствует жилой дом.
- 26 Қот луминә йа мўвди вәлләт. Что там может быть в заброшенном доме.
- 27 Мўвди вәләд вәлә, қәли. Что там может находиться, ночуешь.
- 28 Йәрәмтә төхинә қәлди, панә өс кем ләвәтлди». Когда негде ночевать, заночуешь, и опять пойдешь».
- 29 Әй қуйәл әвәм: «Чут мўв йасәң?» Другой проговорил: «Что это за слова?»
- 30 Әй қуйәл йастәл: «Ма йа чәқа йимәң пухәлә өдинләм, йимәң пухәлә өдинләм». Другой говорит: «Я-то заночую на кладбище, на кладбище заночую».
- 31 Әй қуйәл ә в әм: «Қәлитнә лүтаҳә? Другой проговорил: «Чтобы мертвецы съели?»
- 32 Қөйаҳи төхнә нәмләхтәх йимәң пухәлә өдинләхә». Кто же придумал такое, чтобы на кладбище ночевать».
- 33 «Ма йа чәқа йимәң пухәлә өдинләм. «Я-то на кладбище заночую.
- 34 Аңқәм төхә чәвәйи, аңәм төхә чәвәйи. Мама там похоронена, папа там похоронен.
- 35 Қот лумийа әнтә өдинләм. В брошенном доме не буду ночевать.
- 36 Төт вәди йәләқ қәнләх өтәт. Там ведь живут нечистые,

- вөлдэт».
- 37 Нөмөсдэл атамхэ йэхэм йөх пан пэ ньвмэт: «Йа мэнэттэн.
- 38 Қот луминам вэрахтэтэ қо нүң қот лумийа өдинта.
- 39 Йимэң пүхэлнам вэрахтэтэ қо нүң йимэң пүхэла өдинта».
- 40 Йа панэ қетэ йэлхэн.
- 41 Йөхнэ пар дэхэн.
- 42 «Төхнэ энтэ йэлэттэн қунтэ, нын рөхпэң-вийэң йөққэн.
- 43 Төм ныңат вөлдүв.»
- 44 Панэ чәқа қетэ йэлхэн, чи мәнхэн.
- 45 Йа чи мәнхэн, мәнхэн.
- 46 Қот лумийа ваннэ, тәм пәләкнэ.
- 47 Йа қот лумийа йөхтэ.
- 48 Әй қуйәл йастәл: «Йа ма қот лумема чи даңдәм».
- 49 Йа әй қуйәл ләкнэ ньур энтэ вәр.
- 50 Әй қуйәл нымәлхәл ылә вәй, дәпәң пөңәла нымәлхәл лұньхәл, лұв қот луми, қыйәм қот.
- 51 А лұв ликәл сәрнам.
- 52 Ләклән ньұла энтэ питәт, кит төхәнәм.
- 53 Лұв сәрнам чи мән панэ йимәң пүхәла йөхәт.
- 54 Йимәң пүхәла йөхәт чи пә пәтәхләх.
- 55 Өнта йөхәл мұв аңкил, мұв па рәхәм қуйәл.
- маячки и прочие».
- Люди с плохими мыслями (те, кто слушал) сразу сказали: «Ну-ка, идите.
- Ты, кто хотел в заброшенном доме (ночевать), в заброшенный дом ложись.
- Ты, хотевший ночевать на кладбище, на кладбище ночуй».
- И что им делать.
- Люди им велят.
- «Если вы не будете этого делать, (тогда) вы лживые-хитрые люди.
- Иначе мы вас прибьем».
- Ну, что им делать, так и пошли.
- И вот шли, шли.
- Заброшенный дом-то ближе, с этой стороны.
- И вот в заброшенный дом пришли.
- Один товарищ говорит: «Ну, я в мой заброшенный дом зайду».
- Другой товарищ по дороге мысль не менял.
- Другой товарищ снял лыжи, к кладовке дома приставил, брошенный дом.
- А его дорога еще впереди.
- Дороги разошлись в разные стороны (букв.: вместе не стали), в разные места.
- Он вперед пошел и до кладбища дошел.
- До кладбища дошел, и тут стемнело.
- Может, отец, или мать, или другая родня.

- 56 Панэ лақилтәтәх чәқа. «Ма йасаңән-пураңән нөпәтнә лудәм өшәт рувәтмам пәтан, тәх чи йөхтәм».
- 57 Өнтә мұв ачил, мұв аңкил.
- 58 «Йа нүң мант лахәлмин төйа».
- 59 Панэ осәмхә пөнтәх лъоь рақ пөңәла.
- 60 Чу өхти кутәл әсәқ қуйәл, йөхәл мухәди.
- 61 Панэ төхә чи өдинтәх.
- 62 Панэ чәқа қөлит нөқ чи питәт, йәмат пәтәхдәм латнә.
- 63 Ай қөл ньәвәмләт.
- 64 Вәртә қо вәрәл.
- 65 Айхән-қөлдхән ньәвәмләт әсәх йөхнат.
- 66 Панэ чу әй латнә қөләнәтәл: әй ай ньәврәмели йистахә чи йәх.
- 67 Ай ньәврәмели йиста йәх.
- 68 Лұв вөлтә пүхәлднә мұв ньәврәм энтә вөл.
- 69 Рәхәм қо төйәл өнта.
- 70 Чу рәхәм қуйәл күчәңә төхә мұч қинтәх.
- 71 Чу ньәврәмели йистахә чи йәх.
- 72 Әймәтди чәт сөчәл, лұв пөңдәливал.
- 73 Ими, төхәпә вөлтад ими.
- 74 Йимәң пүхәл өләңә йөхәтмәла йастәл: «Ма чу ньәврәмәм мантәм йиккәл-аңкәхәлднә мантәм тухи, чутәм чөрхәлтәләм.
- 75 Ай ньәврәмели қөлхә.
- 76 Сәма питәм төхийә энтә йөхәтл.
- Чуть коснулся. «Так как мой рот все время понапрасну слова-разговоры болтал, я сюда пришел».
- Там то ли отец, то ли мать.
- «Ты меня берегай».
- И положил (голову на утоптаный снег на могиле, как) на подушку.
- Та могила его пожилого человека, по-видимому, отца.
- И туда лег.
- И вот, когда очень стемнело, мертвые встали.
- Разговор заговорили.
- Делающий человек делает.
- Маленькие речи-слова говорят со старыми людьми.
- И вот слышит, что один маленький ребенок заплакал.
- Маленький ребенок заплакал.
- В том селе, где он жил, разве маленьких не было?
- (Мальш) родню, видимо, имеет.
- К той родне туда прильнул.
- Тот ребенок заплакал.
- Вот кто-то идет, сбоку от него.
- Женщина, вроде бы женщина.
- Когда (из одного до другого конца) кладбища дошла, говорит: «Мне того ребенка родители принесли, с ним вожусь».
- Маленький ребенок.
- Еще день рождения не наступил (букв.: Не дошел до того места, где он родился).

- 77 Ма қолдә кәм тәхипләм. Как я его выкину.
- 78 Мантәм йиккәл-аңкәхәлднә туҳи. Родители мне его привели.
- 79 Ма рәхәм өтәм. Это мой родственник.
- 80 Ма һәврәмәм литәтат кәнчахә нүңаты йөхтәм». Я к тебе пришла за едой для ребенка».
- 81 Қәлентәталднә, әсәх ими: «Йа нүң өс литәт әнтә тәйдән? Прислушивается, вроде бы пожилая женщина: «У тебя еды нет?»
- 82 Һәврәмәм литәтат лапәттахә литәт әнтәм». Чтобы накормить ребенка, нет еды».
- 83 Панә чи мәйи өнта йа пәрҳинам суйәл күтнә чи йул, пәрҳинам. И вот, дали, видимо, еды, идет обратно, что-то говоря, обратно (идет).
- 84 Панә чу дүв қурхәл йақә вәймин тәйләхәл. А он лежит, подогнув ноги.
- 85 Өнтәлднә нәмәқсәл: «Әнтә чит вәди сәмты йича, чәт йәшләхәлтәх мәнл. Про себя думает: «Я же на самом деле вижу тень, вот тень идет.
- 86 Әнта чит мұв ма сәмхәлам чәнә йәлхән, мұх чәйә». Это что, неужели моим глазам кажется, в самом деле».
- 87 Курхәл илә чи нүр тәм тәккәл чу ими сөзә йәчәнам. И вот вытянул ноги туда, где должна пройти женщина.
- 88 Панә ими қәмәтхи рәмәсқинтәх, қәмәтхи кәрәх, панә һәвәм: «Тәм йасәңән-пураңән нәпәтнә чит пә мұвди ур йуҳ өләнқәл чәхә нүрхәл? И женщина пошатнулась, упала и сказала: «Во время этих слов-разговоров кто это свои жердины сюда протянул?
- 89 Һәврәмәм литәтәт панә ылә ыққәтәлам». Еду для ребенка вот разлила».
- 90 Тәт аныпәл: «Һәврәмәм литәтәт ылә ыққәләт». Там собирает (крошки): «Еда для ребенка пролилась».
- 91 Панә чәқа төл сәрнам чи мән. И вот оттуда дальше пошла.
- 92 Йа чәт әй чу сөхәт өдинтәх. А он потом по-прежнему лег.
- 93 Чи өл, өл. Так спал, спал.
- 94 Панә пыр қәтл әләнә йәхәма нәқ чи кил. И на следующий день, когда настало утро, встал.
- 95 Нәқ чи қутл әй латнә, әлән қутлтахә йәхмәл, суйлал қәлатты мәнәт. Вот рассвело, утром, когда стало рассветать, звуки куда-то исчезли (букв.: ушли).

- 96 Мәнәт, мәнәт панә қәлатты мәнәт. Исчезли, исчезли, совсем исчезли.
- 97 «Са-сәр, чи арит чуксәң тәйәт, ләкјал тәха чәттыт». «Ну-ну, шуму-то сколько было, следы, наверно, остались (букв.: тут)».
- 98 Нәқ чи кил, чәқа ләкәп-өхтып әнтәм. Вот встал, ни следа, ничего нет.
- 99 Өс лбьч питмал тәхи. Оказывается, снег выпал.
- 100 Ими қөрхәм тәхийа тәх чи мән. Пошел туда, где женщина упала.
- 101 Тәми чәқа марән сәмәлит. А там, оказывается, крупинки икры.
- 102 Қул марән мұв пәкәт, марән сәмәлит ылә пәдәқинтәт. Что-то наподобие рыбьей икры, крошки икры упали.
- 103 Тәми чуминт. Вот так.
- 104 Сәрнам мәнәм ликәл әнтәм. Дальше идушего следа нет.
- 105 Сәрнам мәнәм ликәл әнтәм дүв. Дальше ведь идущего следа нет.
- 106 Пухәл өләннам мән дүв. На край кладбища пошла она.
- 107 Йа чәт нәқ килмәл қәтләма чи мән. И так, когда встал, рассвело, пошел.
- 108 Вәлтә тәхил өнта қәх вәс ван. Место, где он живет, то ли далеко, то ли близко.
- 109 Әнтә йөхәт тәхә, қәтл топ пүкән. Когда он туда еще не дошел, солнце чуть показалось.
- 110 Йа әй қуйәднам вихәл: «Чәқа мәнәтә мәрта йәх. И вот тому человеку кричит: «Пора идти.
- 111 Ма қәлтә тәхәма йәңкиләм». Я уже был там, где мне (надо было) ночевать».
- 112 Суй әнтәм. Никакого ответа.
- 113 Кимәтхә вискәтәх: «Қәхмәта мәр вәйәмто, мәнләмән». Во второй раз кричит: «Долго спишь, пойдем».
- 114 Суй әнтәм – кий әнтәм. Ни звука, ничего.
- 115 Қулмәтхә чә вискәтәмәл латнә, һәвәм: «Сә-сааааар. Когда в третий раз крикнул, (тот) промолвил: «Сейчааааас.
- 116 Ма сукиләл кәрәтәтахә қәлхә әнтә тәрәмләм». Я бисеринки нанизывать еще не закончил».
- 117 Сәмты па суйәп. Сразу понятно, что другой голос.
- 118 Панпә нүрәхтәх. Тут же убежал.
- 119 Йа қутәла йақә чи йөхәт. Домой к себе прибежал.

- 120 «Йа чиминт чи, ма йэмәң
пұхална қуләм.
- 121 Ма нөқ киләм, йөх нөқ уч питәт.
- 122 Қәтдин күч ләйләм, ләкәп-утәп
әнтәм.
- 123 Әй қуйәм күч вихәм, қулмәтхә
виккәтәмам латнә, һәвәм:
“Сукийилам қөлхә әнтә
тәрәмләм”.
- 124 Панә сәмты па сүйәп, ма
нүрәхтәм».
- 125 Әй йөхдал йастәдәт: «Әй қуйә
ләкнә вәлә сәмты.
- 126 Вәлә чи.
- 127 Қот луминә йәмнам мұвди төт
өмәсл».
- 128 Панә чәқа пәнахә төхнам чи
мәнәт.
- 129 Төхи чи йөхтәт.
- 130 Атылнам қот луминам лаңәм
ликәл.
- 131 Нымәлхәл төт ләльләхән,
кәмән ләльләхән.
- 132 Төхә чи әтәт.
- 133 Тәми чөхал төй өләх пәң ләк
дөхдал нұла кәрәтат.
- 134 Ньәрәмнат-мұвдинат нұла
кәрәтат.
- 135 Мұв чәнчәх, вөйәх қәнчә қо
вәлә чәнчәх төй.
- 136 Лұв мәта чунхәлнат өнта.
- 137 Мәвәл дөхдал нұла кәрәтат,
чұхәл ахәна төхә ыхтат, чұхәда.
- 138 Чұхәл төйә ыхәтмал төхи.
- 139 Ләк әнтәм өхәт әнтәм.
- 118
- «Вот так и так, я на кладбище
ночевал.
- Я проснулся, те люди ходили.
Днем хоть и смотрел, ни следа,
ни дороги нет.
- Хоть и звал товарища, когда в
третий раз крикнул, сказал:
“Бисеринки нанизывать еще не
закончил”.
- Совсем другой голос, я убежал».
- Его люди говорят: «Ты,
наверно, в дороге товарища
убил.
Ведь убил.
- Кто там, в заброшенном доме,
может быть?»
- И вот толпой туда отправились.
- Туда пришли.
- Виден след, как он один туда
зашел.
- Лыжи так и стоят, на улице
стоят.
- Туда заглянули.
- Оказывается, на самом верху
чувала висят нанизанные
позвонки.
- Прутиком или чем-то еще
вместе нанизаны.
- Может, веревка, у охотника
ведь веревка есть.
- Может, его веревкой.
- Ребра (букв.: грудные кости)
вместе нанизали, на середину
чувала (букв.: на подбородок
чувала) туда повесили, на чувал.
- На верхушку чувала,
оказывается, подвесил.
- Ни следа, ничего нет.

140 Тәм пырнә (әсәх йөх вәлдәт)
тәм пырнә, қот лумийа ал
қызмәхтытәх.

141 Қот луми вәлә йәләқ қәндрәх.

142 Қот лумийа ал қызмәхтытәх.

143 Қот луми йәләққәндрәх.

144 Өс йимәң пұхәл вәлә, нәң
йәхин-аңкин төхә чәвәйәтән,
раҳәм ныңин – раҳәм қуйин
төхә чәвәйәтән.

145 Лұв ләқитәли: «Ма чиминт,
томинт вәра, йәрмәм тәх».

146 Өнтәқәпә тәпәм қо йимәң пұхәл
йәчәхә йөхәт.

147 Пәтәхдәх, нүң мөчхә ал мәнә.

148 Йимәң пұхәлә йөхтән күнтә,
пәтәхдәх күнтә, әсәх мәтли
ләқита: «Ма тәпәм чәқа тәх
йөхтәм».

149 Өс төхә өдинта панә лұв.

150 Чиминт йасәң чи.

После этого (старые люди ведь
есть), после этого в
заброшенном доме не ночуйте.

В заброшенный дом ведь
нечистый, «маячит» (нечистые
там живут).

В заброшенном доме не
ночуйте.

Заброшенный дом ведь
нечистый.

А кладбище – там ведь твоих
родителей похоронили, там
родню похоронили.

Его (могилы) коснешься: «Со
мною то, другое сделалось,
застрял здесь».

Может, заблудившийся человек
забрел на кладбище.

Стемнело, ты мимо не ходи.

Если зашел на кладбище, если
стемнело, старшего коснись: «Я
ведь заблудился, сюда пришел».

И ложись туда.

Вот такой рассказ.